

«حوزه پیشرو و سرآمد»

تحلیل مضمون پیام حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به همایش یکصدمین سال
بازتأسیس حوزه علمیه قم

دکتر حسن بشیر

استاد دانشگاه امام صادق (ع)

چکیده

حوزه علمیه قم به دلیل پیشینه‌اش در دوره‌های مختلف تاریخی شهرت زیادی پیدا کرده است. این حوزه در آغاز و در اوایل دوران صفویه (حدود قرن دهم هجری) تأسیس شده بود، اما به مرور زمان و به دلایل مختلف، روند کاهشی را تجربه کرد.

این حوزه که یکی از مهم‌ترین و معتبرترین مراکز علمی و دینی جهان تشیع است در قرن چهاردهم هجری (۱۹۲۰ میلادی) بازتأسیس گردید که به عنوان یک نقطه عطف در تاریخ معاصر شیعه شناخته می‌شود.

در سال ۱۳۰۰ شمسی (۱۹۲۱ میلادی)، آیت‌الله حائری یزدی به دعوت علمای قم، از جمله آیت‌الله محمدتقی بافقی، به این شهر مهاجرت کردند. وی با استقرار در مدرسه فیضیه و آغاز تدریس فقه و اصول، هسته اولیه حوزه علمیه قم را شکل تشکیل دادند.

پس از رحلت آیت‌الله حائری یزدی در ۱۳۱۵ شمسی، حوزه قم تحت مدیریت آیت‌الله سید محمدتقی خوانساری و آیت‌الله سید صدرالدین صدر ادامه یافت. تا اینکه در سال ۱۳۲۳ شمسی، حضرت آیت‌الله العظمی سید حسین بروجردی (از ۱۳۲۳ شمسی) با ورود به قم، حوزه را با تلاش‌های شبانه‌روزی به اوج شکوفایی رساند و نهادهای جدیدی را در حوزه تأسیس نمود.

دست‌آوردهای حوزه علمیه قم را نمی‌توان به اختصار بیان کرد، توسعه آموزش‌های دینی، تحول در ساختارهای آموزشی، تأسیس نهادهای مختلف دینی، تأثیرات عمیق اجتماعی و سیاسی، حضور مداوم در صحنه‌های مختلف مردمی، داشتن نقش اساسی در پیروزی انقلاب اسلامی، همکاری علمی و دینی در تقویت بنیان‌های جمهوری اسلامی، حضور مداوم در فعالیت‌های جهانی و غیره تنها نمونه‌ای از فعالیت‌های فراوان این حوزه است.

یکصدمین سال بازتأسیس حوزه علمیه قم در سال ۱۴۰۴ هجری شمسی، در حالی برگزار می‌شود که این حوزه علمیه به

عنوان یکی از محورهای اصلی فعالیت‌های علمی، فرهنگی و سیاسی در جهان اسلام شناخته می‌شود و همچنان تأثیرگذاری خود را در عرصه‌های مختلف حفظ کرده است. در اینجا تلاش شده است بدون مقدمه سازی در این زمینه، پیام رهبری معظم انقلاب اسلامی مورد تحلیل مضمون قرار گیرد. تحلیل مضمون یکی از روش های علمی مناسب برای کشف مفاهیم و مضامین و طبقه بندی اصولی آنها از متون مختلف است.

رهبری معظم انقلاب اسلامی، حضرت آیت ... العظمی خامنه ای (مد ظله العالی) با عنوان «حوزه پیشرو و سرآمد» پیامی را در تاریخ ۱۴۰۴/۲/۸ در رابطه با یکصدمین سال تاسیس حوزه علمیه قم صادر کرده اند که بدینوسیله مورد تحلیل مضمون قرار می گیرد.

تحلیل مضمون پیام رهبری

پیام مقام معظم رهبری در مورد یکصدمین سال تاسیس حوزه علمیه قم، دارای طبقه بندی موضوعی بوده که بر همین اساس تلاش می شود که مورد تحلیل مضمون، البته با تغییرات ضروری در موضوع بندی، قرار گیرد. در پایان تلاش خواهد شد که مفاهیم و مضامین مشترک، به شکل کامل استخراج و نمودارهای مرتبط طراحی و نهایتاً نقشه معنایی پیام ارائه گردد.

لازم به تاکید است که چون درج مضامین پایه که همان جملات مختلف مقام معظم رهبری در پیام مزبور است، تحلیل را طولانی می کند، لذا تلاش شد که فقط جدول مضامین سازمان دهنده و مضامین فراگیر را درج شود که مهمترین مضامین در تحلیل مضمون به شمار می آیند.

اول-ظهور حوزه قم؛ پدیده ای بی نظیر در شرایط سهمگین

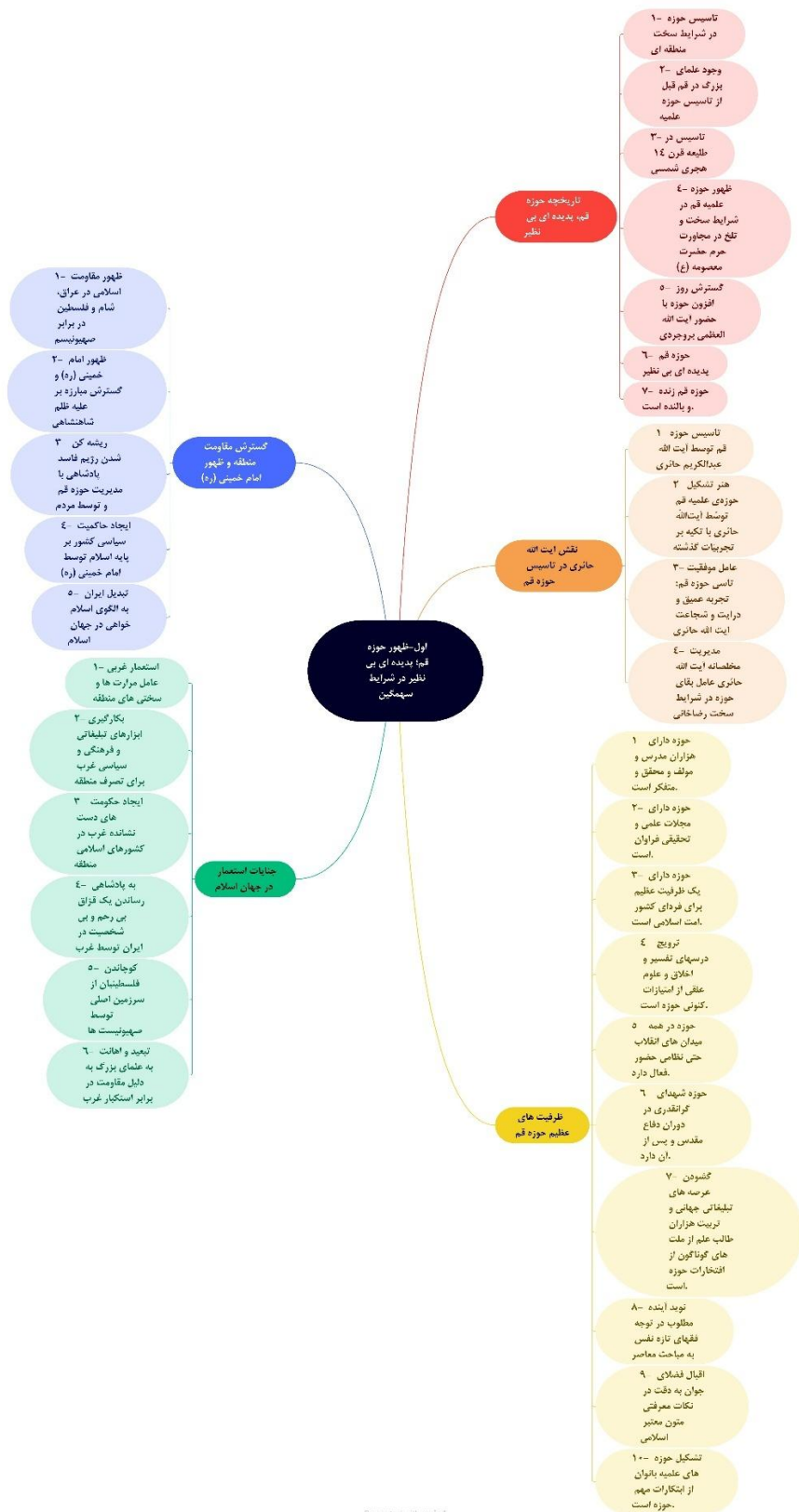
جدول شماره (۱)

مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۱- تاسیس حوزه در شرایط سخت منطقه ای	تاریخچه حوزه قم، پدیده ای بی نظیر
۲- وجود علمای بزرگ در قم قبل از تاسیس حوزه علمیه	
۳- تاسیس در طلیعه قرن ۱۴ هجری شمسی	

	۴- ظهور حوزه علمیه قم در شرایط سخت و تلخ در مجاورت حرم حضرت معصومه (ع) ۵- گسترش روز افزون حوزه با حضور آیت الله العظمی بروجردی ۶- حوزه قم پدیده ای بی نظیر ۷- حوزه قم زنده و بالنده است.
نقش آیت الله حائری در تاسیس حوزه قم	۱- تاسیس حوزه قم توسط آیت الله عبدالکریم حائری ۲- هنر تشکیل حوزه‌ی علمیه قم توسط آیت الله حائری با تکیه بر تجربیات گذشته ۳- عامل موفقیت تاسی حوزه قم: تجربه عمیق و درایت و شجاعت آیت الله حائری ۴- مدیریت مخلصانه آیت الله حائری عامل بقای حوزه در شرایط سخت رضاخانی
جنايات استعمار در جهان اسلام	۱- استعمار غربی عامل مرارت ها و سختی های منطقه ۲- بکارگیری ابزارهای تبلیغاتی و فرهنگی و سیاسی غرب برای تصرف منطقه ۳- ایجاد حکومت های دست نشانده غرب در کشورهای اسلامی منطقه ۴- به پادشاهی رساندن یک قزاق بی رحم و بی شخصیت در ایران توسط غرب

	۵- کوچاندن فلسطینیان از سرزمین اصلی توسط صهیونیست ها ۶- تبعید و اهانت به علمای بزرگ به دلیل مقاومت در برابر استکبار غرب
ظرفیت های عظیم حوزه قم	۱- حوزه دارای هزاران مدرس و مولف و محقق و متفکر است. ۲- حوزه دارای مجلات علمی و تحقیقی فراوان است. ۳- حوزه دارای یک ظرفیت عظیم برای فردای کشور امت اسلامی است. ۴- ترویج درسهای تفسیر و اخلاق و علوم علقی از امتیازات کنونی حوزه است. ۵- حوزه در همه میدان های انقلاب حتی نظامی حضور فعال دارد. ۶- حوزه شهدای گرانقدری در دوران دفاع مقدس و پس از آن دارد. ۷- گشودن عرصه های تبلیغاتی جهانی و تربیت هزاران طالب علم از ملت های گوناگون از افتخارات حوزه است. ۸- نوید آینده مطلوب در توجه فقهای تازه نفس به مباحث معاصر

	۹- اقبال فضایی جوان به دقت در نکات معرفتی متون معتبر اسلامی ۱۰- تشکیل حوزه های علمیه بانوان از ابتکارات مهم حوزه است.
گسترش مقاومت منطقه و ظهور امام خمینی (ره)	۱- ظهور مقاومت اسلامی در عراق، شام و فلسطین در برابر صهیونیسم ۲- ظهور امام خمینی (ره) و گسترش مبارزه بر علیه ظلم شاهنشاهی ۳- ریشه کن شدن رژیم فاسد پادشاهی با مدیریت حوزه قم و توسط مردم ۴- ایجاد حاکمیت سیاسی کشور بر پایه اسلام توسط امام خمینی (ره) ۵- تبدیل ایران به الگوی اسلام خواهی در جهان اسلام

دوم-دیدگاه های حضرت امام خمینی (ره) درباره حوزه های علمیه

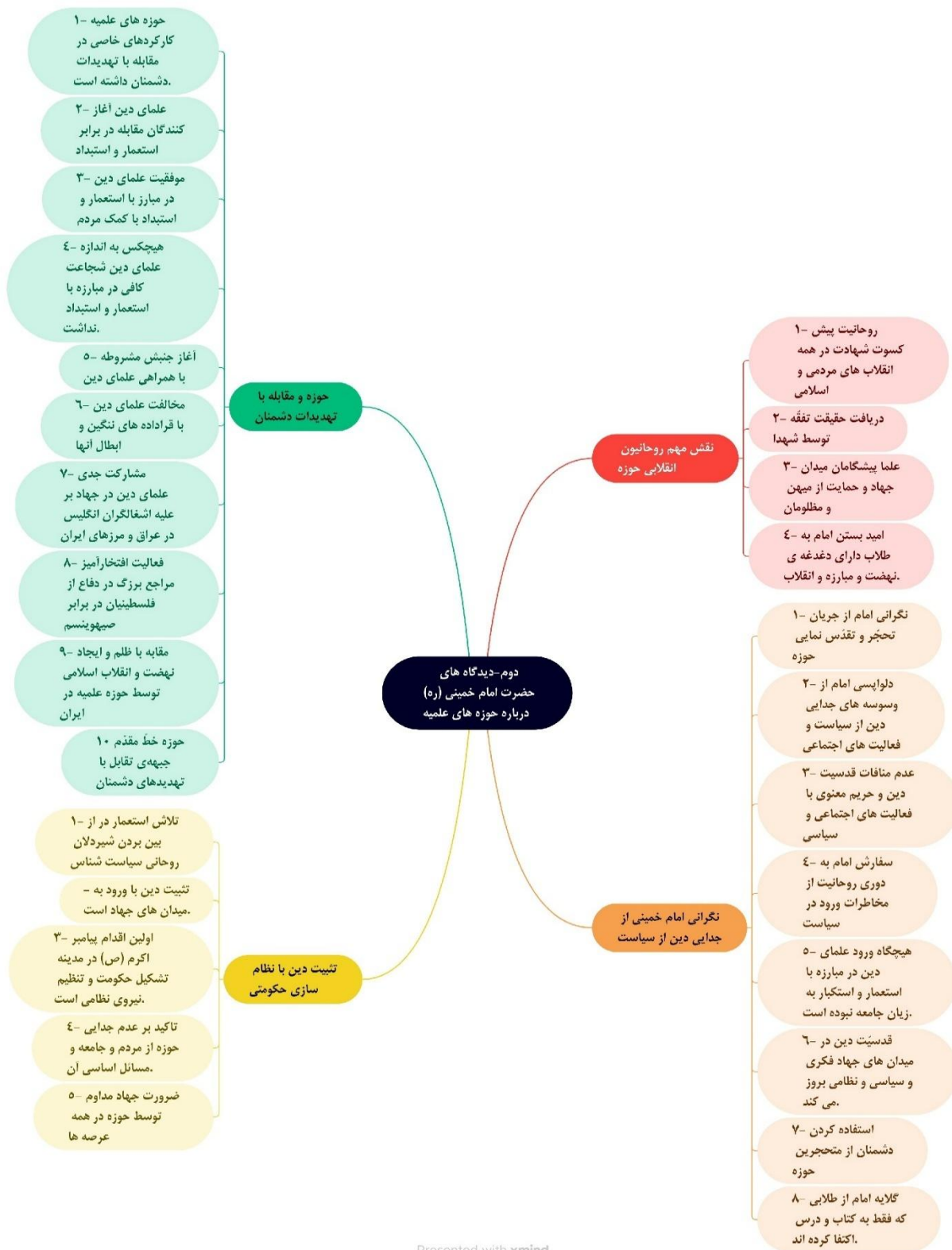
(بر پایه صحیفه‌ی امام، ج ۲۱، ص ۲۷۳؛ پیام به روحانیون، مراجع، مدرسین، طلاب و ائمه‌ی جمعه و جماعات (۱۳۶۷/۱۲/۳))

جدول شماره (۲)

مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۱-روحانیت پیش کسوت شهادت در همه انقلاب های مردمی و اسلامی ۲-دریافت حقیقت تفقه توسط شهدا ۳-علما پیشگامان میدان جهاد و حمایت از میهن و مظلومان ۴-امید بستن امام به طلاب دارای دغدغه ی نهضت و مبارزه و انقلاب.	نقش مهم روحانیون انقلابی حوزه
۱-نگرانی امام از جریان تحجر و تقدس نمایی حوزه ۲-دلواپسی امام از وسوسه های جدایی دین از سیاست و فعالیت های اجتماعی ۳-عدم منافات قدسیت دین و حریم معنوی با فعالیت های اجتماعی و سیاسی ۴-سفارش امام به دوری روحانیت از مخاطرات ورود در سیاست ۵-هیچگاه ورود علمای دین در مبارزه با استعمار و استکبار به زیان جامعه نبوده است.	نگرانی امام خمینی از جدایی دین از سیاست

	۶- قدسیت دین در میدان های جهاد فکری و سیاسی و نظامی بروز می کند. ۷- استفاده کردن دشمنان از متحجرین حوزه ۸- گالایه امام از طلابی که فقط به کتاب و درس اکتفا کرده اند.
تثبیت دین با نظام سازی حکومتی	۱- تلاش استعمار در از بین بردن شیردلان روحانی سیاست شناس ۲- تثبیت دین با ورود به میدان های جهاد است. ۳- اولین اقدام پیامبر اکرم (ص) در مدینه تشکیل حکومت و تنظیم نیروی نظامی است. ۴- تاکید بر عدم جدایی حوزه از مردم و جامعه و مسائل اساسی آن. ۵- ضرورت جهاد مداوم توسط حوزه در همه عرصه ها
حوزه و مقابله با تهدیدات دشمنان	۱- حوزه های علمیه کارکردهای خاصی در مقابله با تهدیدات دشمنان داشته است. ۲- علمای دین آغاز کنندگان مقابله در برابر استعمار و استبداد ۳- موفقیت علمای دین در مبارز با استعمار و استبداد با کمک مردم ۴- هیچکس به اندازه علمای دین شجاعت کافی در مبارزه با استعمار و استبداد نداشت. ۵- آغاز جنبش مشروطه با همراهی علمای دین

	۶- مخالفت علمای دین با قراردادهای ننگین و ابطال آنها ۷- مشارکت جدی علمای دین در جهاد بر علیه اشغالگران انگلیس در عراق و مرزهای ایران ۸- فعالیت افتخارآمیز مراجع برزگ در دفاع از فلسطینیان در برابر صیهوینسم ۹- مقابله با ظلم و ایجاد نهضت و انقلاب اسلامی توسط حوزه علمیه در ایران ۱۰- حوزه خطّ مقدّم جبهه‌ی تقابل با تهدیدهای دشمنان
--	--

Presented with xmind

سوم-انتظارات از حوزه علمیه قم و ویژگی های علمی آن

جدول شماره (۳)

مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۱-حوزه صرفاً یک مؤسسه تدریس و تدرّس نیست. ۲-حوزه مجموعه ای از علم، تربیت و کارکردهای اجتماعی-سیاسی ۳-حوزه مرکز علمی با تخصص های معین ۴-حوزه وارث سرمایه سترگ علمی شیعه ۵-حوزه مرکز تخصص در علوم مختلف	حوزه وارث سرمایه علمی تشیع
۱-حوزه مرکز تربیت نیروی مهذب و کارآمد. ۲-حوزه مرکز هدایت دینی و اخلاقی جامعه	حوزه مرکز تهذیب و هدایت دینی و اخلاقی
۱-ظهور انتظارات جدید حوزه بر اساس تحولات جدید جهانی ۲-ضرورت کوتاه شدن دوره درسی حوزه ۳-ضرورت مناسب بودن کتاب درسی برای دوران طلبگی در حوزه ۴-تعیین اولویت های درسی حوزه بر اساس نظام اسلامی ۵-حوزه مرکز و قلّه نوآوری تمدنی اسلام	لزوم تحول نظام آموزشی حوزه
۱-حوزه مرکز تولید و تبیین اندیشه‌ی اسلام در باب نظامات اجتماعی، سیاسی و خانوادگی	

حوزه مرکز تولید اندیشه اسلامی برای نظامات مختلف	۲-حوزه مرکز تولید نظام های مختلف بر پایه فقه و فلسفه و منظومه ارزشی اسلام ۳-حوزه مرکز تخصص اساسی و تدریس در فقه، کلام، فلسفه و حدیث
--	---

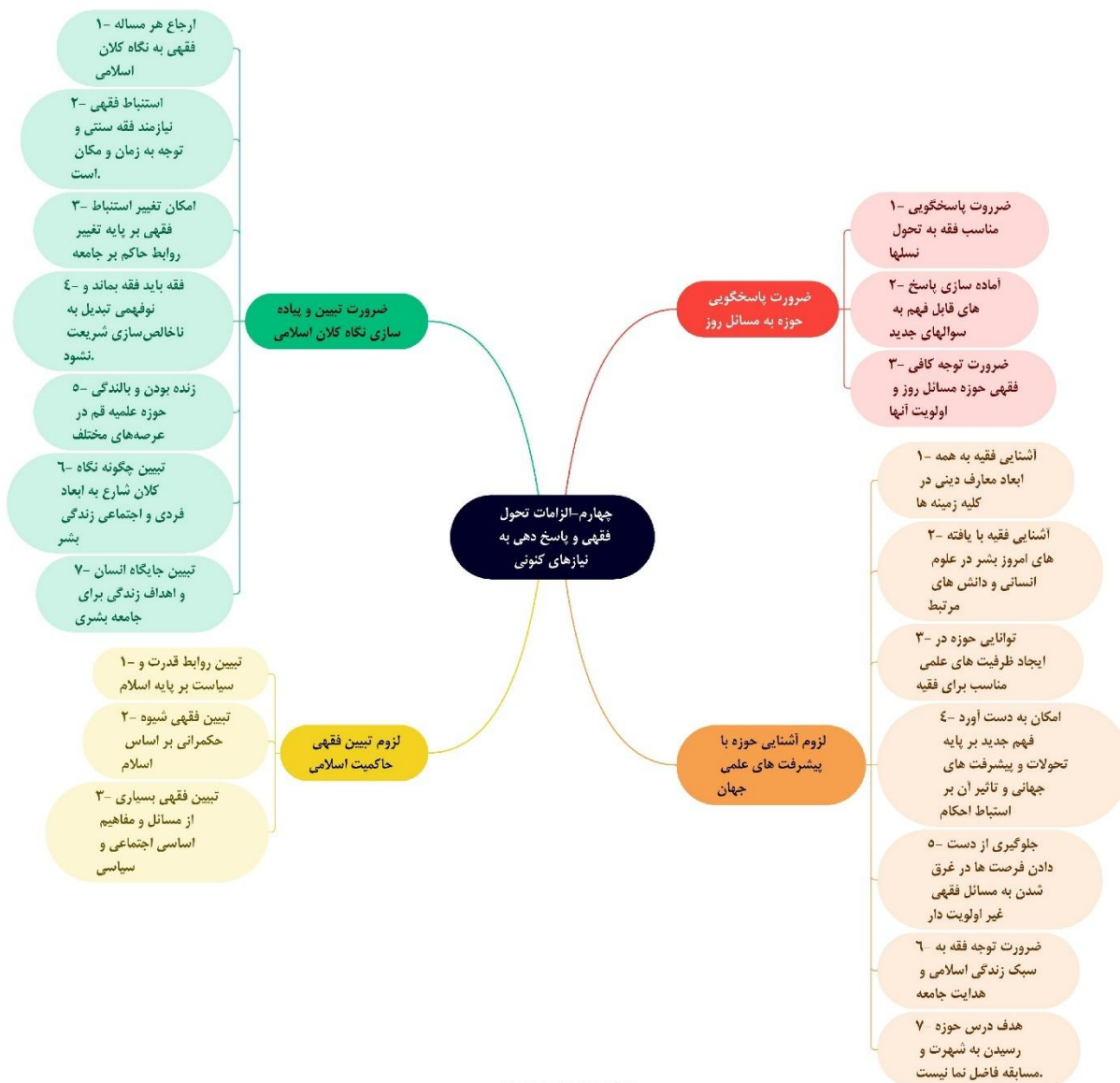
نمودار شماره (۳)

چهارم-الزامات تحول فقهی و پاسخ دهی به نیازهای کنونی

جدول شماره (۴)

مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۱- ضرورت پاسخگویی مناسب فقه به تحول نسلیها ۲- آماده سازی پاسخ های قابل فهم به سوالهای جدید ۳- ضرورت توجه کافی فقهی حوزه مسائل روز و اولویت آنها	ضرورت پاسخگویی حوزه به مسائل روز
۱- آشنایی فقیه به همه ابعاد معارف دینی در کلیه زمینه ها ۲- آشنایی فقیه با یافته های امروز بشر در علوم انسانی و دانش های مرتبط ۳- توانایی حوزه در ایجاد ظرفیت های علمی مناسب برای فقیه ۴- امکان به دست آورد فهم جدید بر پایه تحولات و پیشرفت های جهانی و تاثیر آن بر استنباط احکام ۵- جلوگیری از دست دادن فرصت ها در غرق شدن به مسائل فقهی غیر اولویت دار ۶- ضرورت توجه فقه به سبک زندگی اسلامی و هدایت جامعه	لزوم آشنایی حوزه با پیشرفت های علمی جهان

	۷-هدف درس حوزه رسیدن به شهرت و مسابقه فاضل نما نیست.
ضرورت تبیین و پیاده سازی نگاه کلان اسلامی	۱-ارجاع هر مساله فقهی به نگاه کلان اسلامی ۲-استنباط فقهی نیازمند فقه سنتی و توجه به زمان و مکان است. ۳-امکان تغییر استنباط فقهی بر پایه تغییر روابط حاکم بر جامعه ۴-فقه باید فقه بماند و نوفهمی تبدیل به ناخالص سازی شریعت نشود. ۵-زنده بودن و بالندگی حوزه علمیه قم در عرصه های مختلف ۶-تبیین چگونه نگاه کلان شارع به ابعاد فردی و اجتماعی زندگی بشر ۷-تبیین جایگاه انسان و اهداف زندگی برای جامعه بشری
لزوم تبیین فقهی حاکمیت اسلامی	۱-تبیین روابط قدرت و سیاست بر پایه اسلام ۲-تبیین فقهی شیوه حکمرانی بر اساس اسلام ۳-تبیین فقهی بسیاری از مسائل و مفاهیم اساسی اجتماعی و سیاسی

Presented with xmind

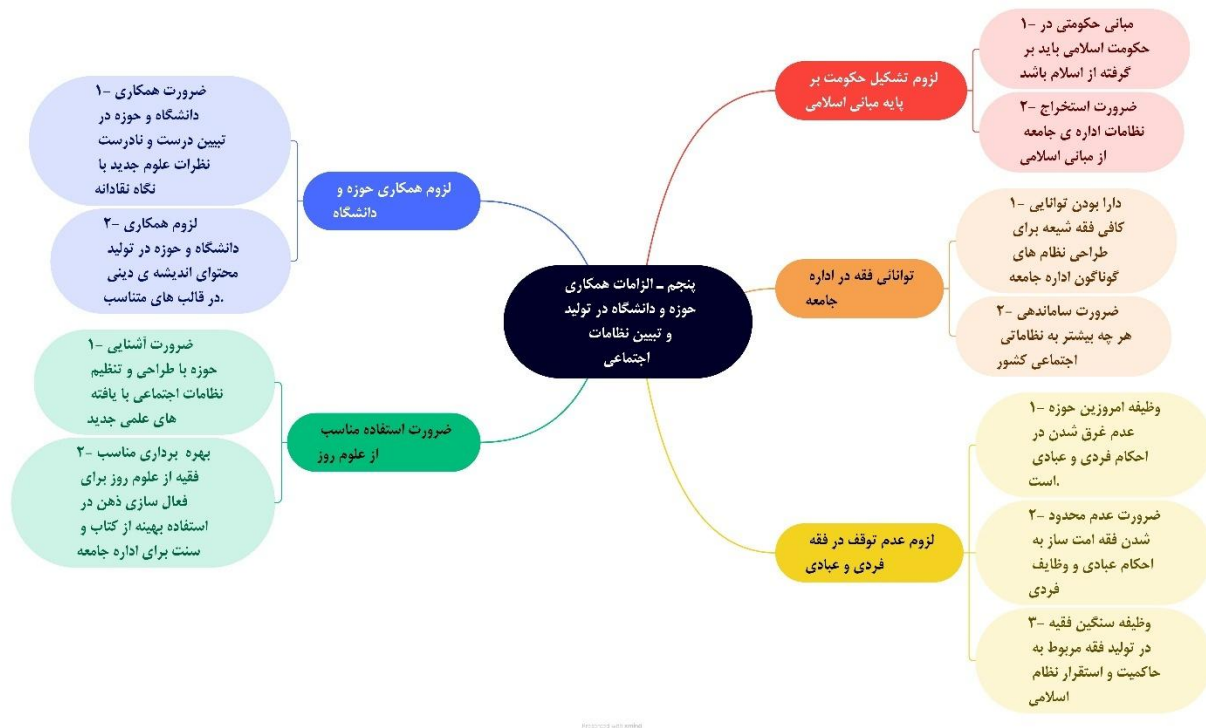
نمودار شماره (۴)

پنجم - الزامات همکاری حوزه و دانشگاه در تولید و تبیین نظامات اجتماعی

جدول شماره (۵)

مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر
۱- مبانی حکومتی در حکومت اسلامی باید بر گرفته از اسلام باشد. ۲- ضرورت استخراج نظامات اداره ی جامعه از مبانی اسلامی	لزوم تشکیل حکومت بر پایه مبانی اسلامی
۱- دارا بودن توانایی کافی فقه شیعه برای طراحی نظام های گوناگون اداره جامعه ۲- ضرورت ساماندهی هر چه بیشتر به نظاماتی اجتماعی کشور	توانائی فقه در اداره جامعه
۱- ضرورت آشنایی حوزه با طراحی و تنظیم نظامات اجتماعی با یافته های علمی جدید ۲- بهره برداری مناسب فقیه از علوم روز برای فعال سازی ذهن در استفاده بهینه از کتاب و سنت برای اداره جامعه	ضرورت استفاده مناسب از علوم روز
۱- وظیفه امروزی حوزه عدم غرق شدن در احکام فردی و عبادی است. ۲- ضرورت عدم محدود شدن فقه امت ساز به احکام عبادی و وظایف فردی ۳- وظیفه سنگین فقیه در تولید فقه مربوط به حاکمیت و استقرار نظام اسلامی	لزوم عدم توقف در فقه فردی و عبادی

لزوم همکاری حوزه و دانشگاه	۱- ضرورت همکاری دانشگاه و حوزه در تبیین درست و نادرست نظرات علوم جدید با نگاه نقادانه ۲- لزوم همکاری دانشگاه و حوزه در تولید محتوای اندیشه‌ی دینی در قالب‌های متناسب.
-----------------------------------	---

نمودار شماره (۵)

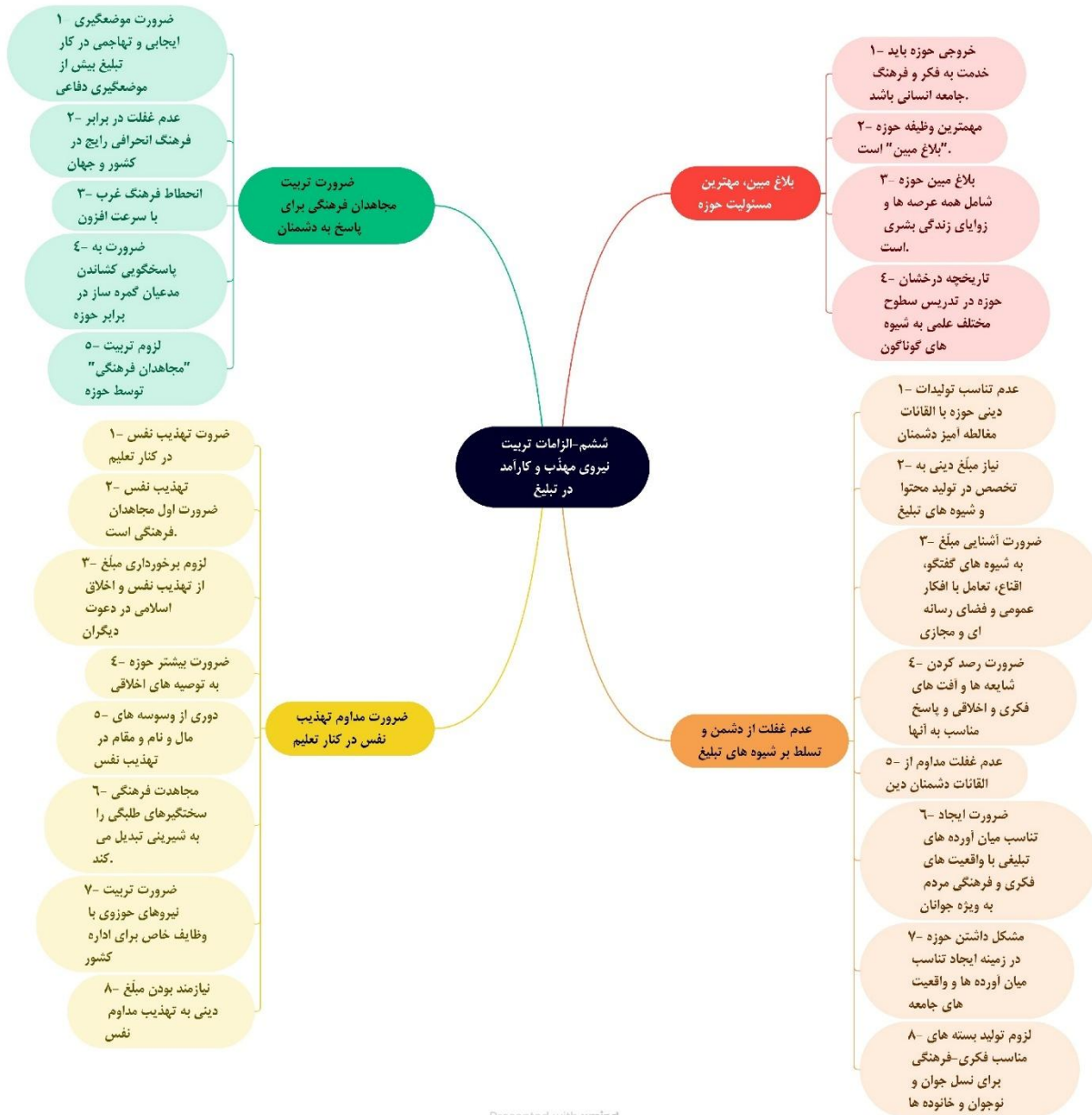
ششم- الزامات تربیت نیروی مهذب و کارآمد در تبلیغ

جدول شماره (۶)

مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده
بلاغ مبین، مهمترین مسئولیت حوزه	۱- خروجی حوزه باید خدمت به فکر و فرهنگ جامعه انسانی باشد. ۲- مهمترین وظیفه حوزه "بلاغ مبین" است. ۳- بلاغ مبین حوزه شامل همه عرصه ها و زوایای زندگی بشری است. ۴- تاریخچه درخشان حوزه در تدریس سطوح مختلف علمی به شیوه های گوناگون
عدم غفلت از دشمن و تسلط بر شیوه های تبلیغ	۱- عدم تناسب تولیدات دینی حوزه با القاءات مغالطه آمیز دشمنان ۲- نیاز مبلغ دینی به تخصص در تولید محتوا و شیوه های تبلیغ ۳- ضرورت آشنایی مبلغ به شیوه های گفتگو، اقناع، تعامل با افکار عمومی و فضای رسانه ای و مجازی ۴- ضرورت رصد کردن شایعه ها و آفت های فکری و اخلاقی و پاسخ مناسب به آنها ۵- عدم غفلت مداوم از القاءات دشمنان دین ۶- ضرورت ایجاد تناسب میان آورده های تبلیغی با واقعیت های فکری و فرهنگی مردم به ویژه جوانان

	۷- مشکل داشتن حوزه در زمینه ایجاد تناسب میان آورده ها و واقعیت های جامعه ۸- لزوم تولید بسته های مناسب فکری- فرهنگی برای نسل جوان و نوجوان و خانواده ها
ضرورت تربیت مجاهدان فرهنگی برای پاسخ به دشمنان	۱- ضرورت موضعگیری ایجابی و تهاجمی در کار تبلیغ بیش از موضعگیری دفاعی ۲- عدم غفلت در برابر فرهنگ انحرافی رایج در کشور و جهان ۳- انحطاط فرهنگ غرب با سرعت افزون ۴- ضرورت به پاسخگویی کشاندن مدعیان گمراه ساز در برابر حوزه ۵- لزوم تربیت "مجاهدان فرهنگی" توسط حوزه
ضرورت مداوم تهذیب نفس در کنار تعلیم	۱- ضرورت تهذیب نفس در کنار تعلیم ۲- تهذیب نفس ضرورت اول مجاهدان فرهنگی است. ۳- لزوم برخورداری مبلّغ از تهذیب نفس و اخلاق اسلامی در دعوت دیگران ۴- ضرورت بیشتر حوزه به توصیه های اخلاقی ۵- دوری از وسوسه های مال و نام و مقام در تهذیب نفس ۶- مجاهدت فرهنگی سختگیرهای طلبگی را به شیرینی تبدیل می کند.

	۷- ضرورت تربیت نیروهای حوزوی با وظایف خاص برای اداره کشور ۸- نیازمند بودن مبلغ دینی به تهذیب مداوم نفس
--	--

Presented with xmind

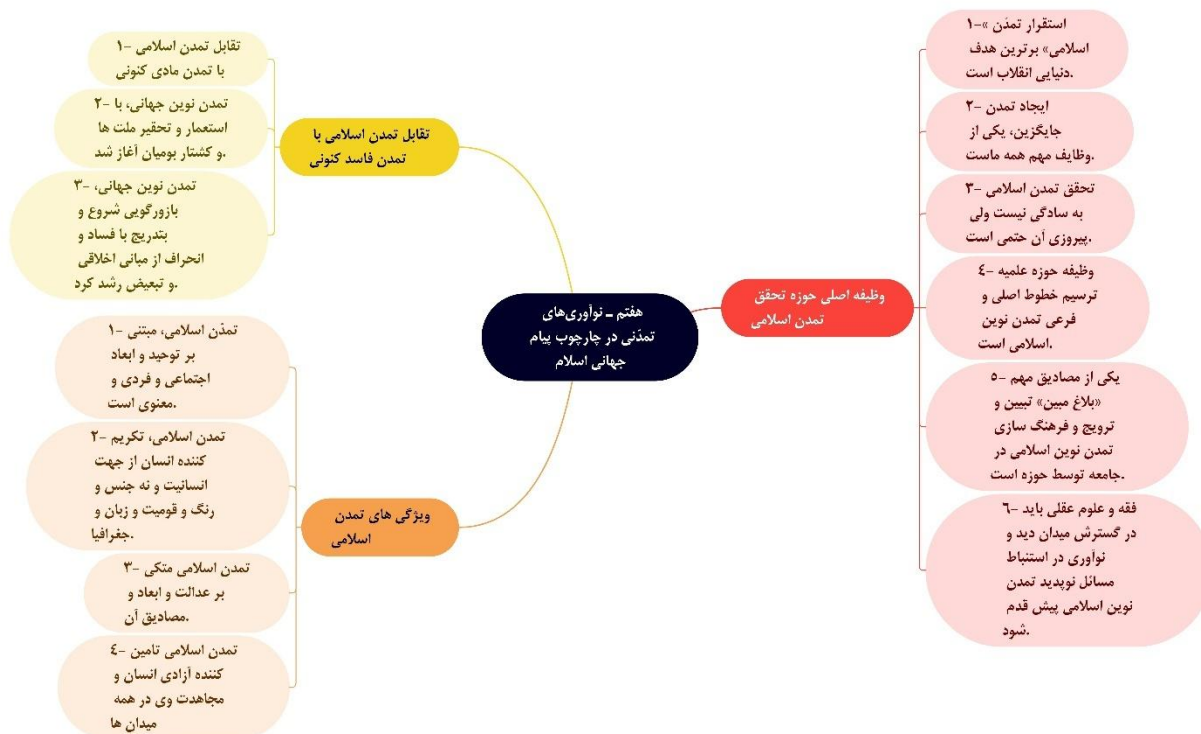
نمودار شماره (۶)

هفتم - نوآوری‌های تمدنی در چارچوب پیام جهانی اسلام

جدول شماره (۷)

مضامین فراگیر	مضامین سازمان دهنده
وظیفه اصلی حوزه تحقق تمدن اسلامی	۱- «استقرار تمدن اسلامی» برترین هدف دنیایی انقلاب است. ۲- ایجاد تمدن جایگزین، یکی از وظایف مهم همه ماست. ۳- تحقق تمدن اسلامی به سادگی نیست ولی پیروزی آن حتمی است. ۴- وظیفه حوزه علمیه ترسیم خطوط اصلی و فرعی تمدن نوین اسلامی است. ۵- یکی از مصادیق مهم «بلاغ مبین» تبیین و ترویج و فرهنگ سازی تمدن نوین اسلامی در جامعه توسط حوزه است. ۶- فقه و علوم عقلی باید در گسترش میدان دید و نوآوری در استنباط مسائل نوپدید تمدن نوین اسلامی پیش قدم شود.
ویژگی های تمدن اسلامی	۱- تمدن اسلامی، مبتنی بر توحید و ابعاد اجتماعی و فردی و معنوی است. ۲- تمدن اسلامی، تکریم کننده انسان از جهت انسانیت و نه جنس و رنگ و قومیت و زبان و جغرافیا.

	۳- تمدن اسلامی متکی بر عدالت و ابعاد و مصادیق آن. ۴- تمدن اسلامی تامین کننده آزادی انسان و مجاهدت وی در همه میدان ها
تقابل تمدن اسلامی با تمدن فاسد کنونی	۱- تقابل تمدن اسلامی با تمدن مادی کنونی ۲- تمدن نوین جهانی، با استعمار و تحقیر ملت ها و کشتار بومیان آغاز شد. ۳- تمدن نوین جهانی، بازورگویی شروع و بتدریج با فساد و انحراف از مبانی اخلاقی و تبعیض رشد کرد.

نمودار شماره (۷)

هشتم-الزامات حوزه پیشرو سرآمد در کاهش فاصله با جهان معاصر

جدول شماره (۸)

مضامین سازماندهنده	مضامین فراگیر
۱- فاصله زیاد حوزه با وضعیت جهان ۲- ضرورت کاهش فاصله حوزه با وضعیت جهان موجود ۳- روز آمد بودن حوزه به طور دائمی	ضرورت روز آمدن حوزه و کاهش فاصله با جهان
۱- تعامل خوش بینانه حوزه با جوانان جامعه ۲- بسیاری از جوانان جامعه به دین وفادار بوده و از آن دفاع می کنند. ۳- اقلیت بسیار کم مخالف ظواهر دینی حوزه را دچار تحلیل غیرواقعی نکند.	ضرورت تعامل خوش بینانه حوزه با جوانان
۱- افزایش رابطه حوزویان با مردم و ایجاد روابط صمیمی ۲- خنثی سازی القائات مغرضانه ناامید کنند با تدبیر مناسب مدیران حوزه	لزوم امیدسازی جامعه با افزایش رابطه با مردم
۱- تربیت نیروهای توانمند در همه عرصه ها. ۲- آینده ملت و انقلاب توسط نیروهای حوزه علمیه ترسیم می شود. ۳- نگارش درس های حوزه با فقه روشن بین و پاسخگو و متکی بر شیوه ی اجتهادی	ترسیم آینده انقلاب توسط حوزه

	۴- بکارگیری استادان ماهر تدریس و صاحب نظر که دارای قدرت اقناع باشند. ۵- مجاهدت مداوم حوزویان برای تقویت زهد، تقوا، قناعت و توکل بر خداوند متعال
لزوم استقلال حوزه در صدور مراتب علمی	۱- ارائه مدارک حوزه توسط حوزه و نه مراکز بیرونی ۲- امکان بکارگیری مراتب تحصیلی حوزه بر مبنای نامگذاری عملی دانشگاهی

نمودار شماره (۸)

نقشه معنایی پیام مقام معظم رهبری در یکصدمین سال تاسیس حوزه قم

Presented with xmind

نمودار شماره (۹)